

همایش علمی مطالعات حقوقی، علوم قضایی و پژوهش های اجتماعی

نهاد برگزار کننده همایش: موسسه قانون یار

((بাহمکاری و حمایت معنوی دانشگاه رهنورد (استان بلخ، کشور افغانستان) - جهاد دانشگاهی استان تهران))

سردبیر علمی و مسئول برگزاری همایش: دکتر بهنام اسدی شماره مجوز: ۷۸۸۶۴-۱۵۲۱/۳۳۰۱

تاریخ برگزاری همایش: ۱۳ خرداد ۱۴۰۰ شماره مقاله: ۱۹/۵۷۰۴ رده بندی کنگره: الف ۹۰۳/۷۸۵۵

مسئولیت صادرکنندگان اسناد تجاری در لایحه جدید و قدیم

قانون تجارت ایران

امیر حسین نیکو^۱

کارشناسی ارشد، رشته حقوق خصوصی، مؤسسه آموزش عالی روزبهان (غیر انتفاعی - غیر دولتی)، واحد ساری، ساری، ایران

دکتر ابراهیم حسین زاده^۲

دکتری، رشته حقوق خصوصی، مؤسسه آموزش عالی روزبهان (غیر انتفاعی - غیر دولتی)، واحد ساری، ساری، ایران

چکیده

امروزه اسناد تجاری نقش مهمی را در روابط بین افراد مختلف جامعه ایفا می کند و اشخاص با عناوین متفاوت در جریان حیاتی سند تجاری مداخله می کنند و آثاری از خود برجای می گذارند. اسنادی چون سفته و چک و برات، با ویژگی ها و کارکردهای خاص، علاوه بر تاثیر اجتناب ناپذیری که بر اقتصاد هر کشور دارد؛ امروزه از مهمترین ابزار تجارت نیز به شمار می رود. صدور سند تجاری و مداخله در آن، آثار و مسایل متعددی را به بار می آورد که نیازمند بررسی و مذاقه در آن است. در برات، برات دهنده و برات گیر (قبول کننده برات) و در سفته، متعهد و در چک، صادرکننده به همراه هر یک از ظهرنویس ها و ضامن ها در برابر آخرین دارنده این اسناد دارای مسئولیت تضامنی هستند و در صورت طرح دعوی از سوی دارنده علیه یک نفر یا همه آنها، هر کدام مسئول

^۱. (نویسنده مسئول) Amirhoseinnikoo@gmail.com

^۲. hosseinzade.law@gmail.com.

پرداخت کل مبلغ سند است. مسئولیت تضامنی در برابر مسئولیت مشترک قرار می گیرد، از این رو در صورتی که صادرکنندگان بیش از یک نفر باشند، هر کدام از آن ها به میزان سهم و مسئولیت خود مکلف به پرداخت مبلغ سند است و صادرکنندگان متعدد به همراه ظهرنویس ها و ضامن ها دارای مسئولیت تضامنی هستند. برات گیر در برات، صادرکننده و متعهد سفته و صادرکننده چک و نیز ظهرنویس ها و ضامن ها، نمی توانند عدم مسئولیت خود را در پرداخت مبلغ سند، شرط کنند و بگویند مسئول پرداخت مبلغ نیستند، چرا که چنین شرطی خلاف مقتضای ذات تعهد آنهاست، و این شرط موجب بی اعتباری سند نمی شود؛ بلکه شرط باطل است. روش تحقیق به صورت توصیفی - تحلیلی می باشد؛ و در این پژوهش در پی آن هستیم که به بررسی مسئولیت صادرکنندگان اسناد تجاری در قانون تجارت و سپس در این خصوص، قانون تجارت با لایحه قانون تجارت مقایسه و پرداخته شود و مطالبی به جامعه حقوقی عرضه گردد.

واژگان کلیدی: مسئولیت، صادرکنندگان، اسناد تجاری، لایحه جدید و قدیم، قانون تجارت

مقدمه

اسناد تجاری به دو دسته اسناد تجاری در معنای عام و اسناد تجاری در معنای خاص یا اسناد برواتی تقسیم می شوند و محل بحث ما اسناد تجاری در معنای خاص آن یعنی چک، سفته و برات است. بدون شک کسی که درهر نوشته ای متعهد بر امری می شود مسئولیت اخلاقی به جهت عمل به تعهد خود را دارا می باشد و از نظر اخلاقی موظف است به تعهد خود عمل کند لذا مسئولیت اخلاقی دارد. در سند تجاری نیز هر آن کس که در سنده تعهدی می سپارد، مسئولیت اخلاقی به جهت انجام و عمل به تعهد خود دارد. مسئولیت مدنی به دو بخش مسئولیت قراردادی و غیرقراردادی تقسیم می شود. درمورد اینکه صدور سند به

دلایل روابط مبنایی خاصی رخ می دهد که هر کدام می تواند منشأ قراردادی یا غیرقراردادی داشته باشد سخن فروان می توان زد و تأثیر عملی نیز نخواهد داشت. صرف صدور سند نیز اینکه چه نوع ماهیتی دارد به شدت مورد اختلاف حقوقدانان است لذا بحث بر سر اینکه ماهیت صدور سند تجاری عقد است یا ایقاع و سایر موارد ذکر شده، امری قدیمی است که با اختلاف نظرات فراوان روبه رو است و بررسی دقیق تر از حوصله ی این تحقیق خارج است. چنانچه از منظر اینکه افراد واحد یا متعددی در صدور سند تجاری نقش ایفاء کرده اند بخواهیم مسئولیت صادرکننده را بررسی کنیم، به تقسیم بندی دیگری خواهیم رسید. چنانچه شخص واحدی در حیات سند تجاری نقش ایفاء کند بدون شک مسئولیت وی انفرادی است چراکه اصلاً فرض تصور مسئولیت جمعی در موردی که تنها شخص واحدی تعهد سپرده است موضوعاً از مسئولیت جمعی خارج است. لیکن چنانچه افراد متعددی در صدور سند تجاری دخالت داشته باشند بحث تعدد متعهدین مطرح می شود. در این حالت است که بطور خلاصه می توان گفت هر آنکس که در سند تجاری تعهدی بسپارد مسئولیت تضامنی خواهد داشت. اما با کمی مذاقه در متن قوانین معلوم می شود قائل شدن به مسئولیت تضامنی متعهدین سند تجاری بصورت مطلق سخنی کلی است. به نظر به وجود آمدن مسئولیت تضامنی برای کسانی که در آن تعهد سپرده اند معلق به شرطی است «برای دستیابی به پاسخ کافی است به قصد منطقی و قابل درک طرفین یا اطراف سند تجاری توجه کنیم: در برات و چک صادرکننده و ظهرنویسان متوقع هستند که دارنده ابتدا به محال علیه مراجعه کند و در صورت عدم توفیق در وصول وجه سند به ایشان مراجعه نماید. در سفته نیز ظهرنویسان بدین صورت خود را متعهد می سازند که در صورت عدم تادیه ی وجه از سوی صادرکننده ضامن پرداخت وجه سند باشند، بنابراین دارنده نمی تواند بدون آنکه به محال علیه برات و چک یا صادرکننده سفته مراجعه نماید، مستقیماً به امضا کنندگان سند مراجعه نماید.» این شرط که یکی از اصول حاکم بر اسناد تجاری است در متن قوانین مختلف آمده است برای مثال در قانون تجارت ایران در ماده ۲۴۹ مقرر می دارد: «برات دهنده و کسی که برات را قبول کرده و ظهرنویس ها در مقابل دارنده برات مسئولیت تضامنی دارند. دارنده برات در صورت عدم تأدیه و اعتراض می تواند به هر کدام

از آنها که بخواهد منفرداً یا به چند نفر یا به تمام آنها مجتمعاً رجوع نماید...» در این ماده نیز صراحتاً تحقق مسئولیت تضامنی منوط به عدم تأدیه شده است. حکم این ماده به سفته و چک نیز از طریق مواد ۳۰۹ و ۳۱۴ تسری داده شده است. البته ماده ۲۴۹ قانون مدنی در مورد اینکه عدم تأدیه از ناحیه‌ی چه شخصی مورد نظر است اشاره‌ای ندارد. اما باتوجه به مفاد ماده‌ی ۲۸۹ و ۲۹۰ که می‌گوید پس از انقضای مواعد فوق دعاوی علیه ظهرنویسان مطلقاً و علیه صادرکننده‌ای که وجه برات را در موعد به محال علیه رسانده است شنیده نمی‌شود، و با توجه به ماده ۲۸۲ که فوت و ورشکستگی محال علیه را مانع مراجعه به او نمی‌داند، می‌توان گفت مخاطب دارنده در ماده ۲۴۹ قانون تجارت نیز محال علیه برات و صادرکننده‌ی سفته است چرا که در هر صورت دارنده ابتدائاً باید برای اخذ وجه مندرج در سند به این اشخاص که متعهدین اصلی سند هستند رجوع نماید. در مورد مسئولیت صادرکننده‌ی برات با مسئولیت صادرکننده‌ی سفته و چک دو تفاوت اساسی ذکر شده است: اول اینکه به‌طور معمول هنگامی برات‌دهنده برات را صادر می‌کند که حداقل به اندازه‌ی مبلغ سند از براتگیر طلبکار باشد به همین خاطر در برات، بدهکار اصلی براتگیری است که برات را قبول کرده است لیکن در مورد چک و سفته باید گفت مدیون اصلی سند، صادرکننده‌ی آن می‌باشد و رجوع دارنده به محال علیه چک به معنی این نیست که محال علیه بالا‌صالحه مدیون سند محسوب می‌شود بلکه محال علیه از وجوهی که صادرکننده نزد او به ودیعه گذاشته مبلغ چک را پرداخت می‌کند. تفاوت دوم اینکه صادرکننده‌ی سفته و چک صرفاً مسئول پرداخت وجه سند هستند درحالی‌که براتکش ضامن دو چیز می‌باشد: یکی قبول برات و دیگری تأدیه‌ی آن در سررسید. لذا در مورد مسئولیت صادرکننده باید گفت که به نظر اساتید حقوق بدهکاران و مسئولین اصلی در سفته و چک خود صادرکننده‌ی آن است و مسئولیت وی نسبت به سایرین سنگین‌تر می‌باشد و آنان مسئول اصلی سند محسوب می‌گردند. همچنین در براتی که براتگیر قبولی نداده است، براتکش که همان صادرکننده است مسئول اصلی سند تجاری محسوب می‌گردد. اگر صادرکنندگان برات متعدد باشند رابطه آن‌ها بر اساس مسئولیت نسبی است

نه تضامن چون ماده ۲۴۹ می گوید (برات دهنده)، مفرد را به کار برده و در مورد جمع چون شک می کنیم اصل عدم تضامن را جاری می سازیم.

بخش اول: اهمیت موضوع

اهمیت و ضرورت موضوع در این است که می دانیم باب چهارم قانون تجارت به مساله ی برات، سفته و چک اختصاص دارد. امروزه اسناد تجاری نقش مهمی را در روابط بین افراد مختلف جامعه ایفا می کند و اشخاص با عناوین متفاوت در جریان حیاتی سند تجاری مداخله می کنند و آثاری از خود برجای می گذارند. صدور سند تجاری و مداخله در آن تحت عناوین صادرکننده، ظهر نویس، ضامن، ثالث و محال علیه آثار و مسایل متعددی را به بار می آورد که نیازمند بررسی و مذاقه در آن است. جا دارد با ارائه راهکارهای اساسی از طرف عالمان و حقوق دانان، حقوق کشور ما هم بتواند برای پاسخ به سؤالات در این مورد جواب های منطقی متناسب با حکومت اسلامی کشورمان بیابد. بنابراین با عنایت به جایگاه و اهمیت این موضوع و تشکیل پرونده های فراوان در نظام قضایی ایران، ضروری است که به این موضوع، از نگاه حقوق داخلی پرداخته شود تا نواقص حقوق ایران در این زمینه مشخص شود لذا در این پژوهش در پی آن هستیم که به بررسی مسئولیت صادر کننده ی اسناد تجاری در قانون تجارت و مقایسه آن با لایحه قانون تجارت پردازیم.

بخش دوم: بررسی ادبیات و پیشینه

در خصوص مسئولیت صادرکنندگان اسناد تجاری در قانون تجارت و مقایسه آن با لایحه قانون تجارت تاکنون تحقیقی صورت نگرفته است ولی تحقیق های مرتبطی انجام شده است که مرتبط ترین آن ها بدین شرح می باشند:

۱)برزش آبادی (۱۳۹۱) پژوهشی با عنوان جایگاه اصل عدم توجه به ایرادات در اسناد تجاری در حقوق ایران با لحاظ کنوانسیون برات و سفته بین المللی (آنسیترا) انجام داد.

نتایج حاصله را بدین صورت بیان کرد که: مفهوم این اصل این است که متعهد سند تجاری نمی تواند در برابر دارنده با حسن نیت دفاعی را مطرح نماید که می توانست به آن ایراد، در

روابط خود با دیگر متعهدین سند یا سایر افراد استناد کند. در حقوق ایران حسن نیت و اعتماد به ظاهر اصولاً تأثیری در افزایش حقوق دارنده ندارد. قانون تجارت ایران این اصل را به رسمیت نشناخته و می‌بایست با توجه به کنوانسیون آنسیترال در این زمینه اصلاح شود. (حمزه، برزش آبادی، جایگاه اصل عدم توجه به ایرادات اسناد تجاری در حقوق ایران با لحاظ کنوانسیون آنسیترال راجع به برات و سفته بین‌المللی، شماره های نوزدهم و بیستم، پائیز و زمستان ۱۳۹۱)

۲) در این مقاله با عنوان شرط عدم مسئولیت در اسناد تجاری (برات، سفته، چک)، نویسنده ابتدا شرایط صحت آن با مراجعه به قواعد عمومی قراردادها را بررسی کرده و سپس قانون تجارت کشور ما با مقررات برخی از کشورها و کنوانسیون های بین المللی در این خصوص مقایسه و در پایان ضمن جمع بندی نظرها با عنایت به اینکه این شرط از سوی چه کسی و در چه سندی باشد، به لحاظ تفاوت در آثار، جداگانه بررسی کرده است. (بیگی حبیب آبادی، احمد؛ یعقوبی مهاری، داوود، شرط عدم مسئولیت در اسناد تجاری (برات، سفته، چک)، پژوهشنامه حقوق خصوصی، دوره یکم، شماره یکم، زمستان ۱۳۹۱)

۳) نویسنده در این مقاله اظهار کرده است: در این پژوهش به دلیل اینکه اولاً صدور و انتقال یک سند تجاری به تعبیری یک عقد و یا یک عمل حقوقی طرفینی است و شروط اسقاط و یا تحدید مسئولیت در واقع شرط ضمن عقد یا عمل حقوقی است ثانیاً تعهدات تجاری در اکثر موارد ناشی از تعهدات مدنی است و شروط در تعهدات مدنی نقش انکارناپذیری در تعهدات ناشی از اسناد تجاری دارند. اعم از اینکه در متن سند تجاری منعکس بشوند یا نشوند؛ لذا جهت پاسخ به سؤالات در این خصوص در مواردی که قانون ساکت است، مراجعه به قواعد عمومی حاکم بر قراردادها در حقوق مدنی به عنوان قانون مادر ملاک قرار گرفته است. (مرادپورسردهایی، اکبر، بررسی شرط اسقاط یا تحدید مسئولیت در اسناد تجاری (برات، سفته، چک) در نظام حقوقی ایران، کنفرانس بین‌المللی مطالعات بین رشته‌ای در مدیریت و مهندسی، ۱۳۹۸)

بخش سوم: اهداف پژوهش

بند اول: هدف اصلی

(۱) بررسی تطبیقی مسئولیت صادرکنندگان اسناد تجاری (در قانون تجارت و لایحه قانون تجارت)

بند دوم: اهداف فرعی

(۲) مفهوم و تعریف اسناد تجاری.

(۳) بررسی مزایای قانونی اسناد تجاری.

(۴) ارائه راهکارهایی برای تقویت قانونی مسئولیت صادرکنندگان اسناد تجاری.

(۵) تحلیل و بررسی نظریات حقوقی در خصوص مسئولیت صادرکنندگان اسناد تجاری.

بند سوم: فرضیه‌های پژوهش

فرضیه‌ها پاسخ اجمالی و اولیه به سؤالات مطرح شده است با این توضیح که ممکن است در نهایت به پاسخی غیر از پاسخ‌های ذیل منتج شود بدین ترتیب فرضیه‌های زیر را برای این مقاله می‌توان در نظر گرفت:

(۱) به نظر می‌رسد یکی از ویژگی‌های مهم اسناد تجاری که آن‌ها را از سایر اسناد عادی متمایز کرده و برتری خاصی به آنها داده و موجب شده است مورد وثوق و اطمینان قرار گیرند و به عنوان جایگزین پول در معاملات به کار روند، مسئولیت تضامنی صادرکنندگان اسناد تجاری است.

(۲) به نظر می‌رسد مسئولیت صادرکننده‌ی برات با مسئولیت صادرکننده‌ی سفته و چک متفاوت است.

۳) به نظر می‌رسد صدور و انتقال یک سند تجاری به تعبیری یک عقد و یا یک عمل حقوقی دوطرفه است و چنین شرطی در واقع شرط ضمن عقد است.

۴) به نظر می‌رسد یکی از مسائلی که در بخش اسناد حقوق تجارت، نویسندگان حقوق تجارت در زمینه‌ی آن اختلاف نظر دارند، امری یا تکمیلی بودن قاعده مسئولیت تضامنی صادرکنندگان اسناد تجاری است.

بخش چهارم: روش تحقیق

مقاله حاضر از نوع توصیفی - تحلیلی می‌باشد. روش گردآوری اطلاعات با توجه به نوع تحقیق با مراجعه به منابع و ماخذ علمی شامل کتاب، مجله‌ها و نشریات ادواری موجود در کتابخانه‌ها و همچنین سایت‌های اینترنتی حاوی تحقیقات و مقالات علمی معتبر اطلاعات مورد نیاز تحقیق گردآوری خواهد شد.

بخش پنجم: مفهوم اسناد تجاری

تعاریف قانون مدنی در خصوص اسناد رسمی و ماده ۷۰ قانون ثبت، در مورد اسناد تجاری صادق نیست و لیکن بعضاً در مراودات تجاری اهمیت اسناد تجاری کمتر از سند رسمی نمی‌باشد. برای مثال ارزش گواهی ورود کالا به بندر که توسط سازمان کشتیرانی صادر می‌شود و مستند به م ۱۲۸۷ قانون مدنی و سند رسمی است، نسبت به بارنامه دریایی که سندی تجاری و عادی است؛ کمتر است. (کریم‌نژاد، ۱۳۹۱) باید گفت اسناد تجاری را نه می‌توان در ردیف اسناد رسمی به حساب آورد و نه در زمره اسناد عادی به شرح مذکور در حقوق. اسناد مذکور در حقوق تجارت به مفهوم عام و وسیع کلمه شامل هر سند یا نوشته‌ای است که معرف یا به وجود آورنده تعهدات تجاری باشند. به این تعبیر، هر سندی را که در امر تجارت، عنوان، اعتبار و کاربردی دارد می‌توان تجاری قلمداد کرد. مثل برات، سفته، اوراق قرضه، اسناد خزانه، اوراق سهام، بارنامه، اسناد اعتباری بانکی و غیره. (اخلاقی، ۱۳۸۲) در فرانسه هم عقیده عمومی براین بود که مفهوم اسناد تجاری، برات، سفته، چک و قبض انبار را در بر می‌گیرد و برخی در اینکه چک از مصادیق این

مفهوم باشد شک داشته‌اند. بر عکس عده‌ای، اسناد در وجه حامل و قبض رسید صادره از انبارهای عمومی را در زمره مصادیق این مفهوم آورده‌اند. اختلاف آراء مؤلفین حقوق تجارت فرانسه را بدون شک می‌توان معلول سکوت قانونگذار در این کشور دانست. (اخلاقی، ۱۳۵۸)

بخش ششم: اوصاف اسناد تجاری

پیدایش اسناد تجاری به تاریخ حقوق تجارت باز می‌گردد و در یک نگاه کلی، حاصل نیازهای تجاری و عرف‌های بازرگانی است. علت پیدایش این اسناد در سه ضرورت اصلی خلاصه می‌شود: سرعت، سهولت و امنیت روابط تجاری. به عبارت دیگر چون اجرای سریع و آسان و اعتماد و اطمینان به ظاهراعمال تجاری از طریق اسناد مدنی به خوبی تامین نمی‌گردید، ناگزیر اسنادی با کارکردهای مناسب تر به وجود آمد. اوصاف اسناد مولود عرف‌های بازرگانی بودند که بنا به نیاز بازرگانان ایجاد و تدریجاً مورد حمایت قوانین نیز قرار گرفتند. این اوصاف عبارتند از: الف) وصف تجریدی: مجرد بودن تعهدات ناشی از امضای سند نسبت به تعهدات علت و سبب امضای سند. (مسعودی، بی‌تا) آثار این وصف عبارتند از: عدم استماع ایرادات که خودش استثنائاتی دارد و فقط از کسانی قابل پذیرش است که ایراد مربوط به آن‌ها می‌شود، و باعث نمی‌شود سند از تجاری بودن خارج شود تا دیگران هم بتوانند از آن استفاده کنند. این ایرادات عبارتند از: ایرادات مطروحه علیه دارنده با سوء نیت؛ ایرادات مطروحه در رابطه با ایادی بلافصل؛ ایراد نقص شکلی (اهمیت شکل و ظاهر سند تجاری در نظر قانونگذار به حدی است که عدم رعایت این شرایط شکلی موجب خروج سند از مقررات راجع به اسناد تجاری می‌گردد.)؛ ایراد جعل امضاء (که پذیرش آن بیشتر ناشی از قواعد آمره و نظم عمومی است. چرا که جامعه در برابر عمل مجرمانه جعل نمی‌تواند بی‌تفاوت بماند، و عرف‌های بازرگانی نیز از کسی که مدعی جعل امضا خود است حمایت کرده اند اما سند را از عداد اسناد تجاری خارج نمی‌کند). در این ایراد، در واقع اراده‌ای مبنی بر ایجاد و انتقال سند تجاری وجود نداشته. بنابراین با توجه به اصل استقلال امضائات دیگر مسئولین،

نمی توانند به این ایراد استناد کنند؛ عدم اهلیت (چرا که اصل حمایت از محجورین که مبتنی بر نظم عمومی است، چنین برخوردی را اقتضا می کند.) در مورد اهلیت ماده ۷ ک. ژ. به صراحت عدم اهلیت را از دیگر موارد جدا کرده و آن را در مقابل همه، قابل استناد می داند ولی قانون تجارت ایران علی رغم اینکه اکثر حقوقدانان همین موضع ک. ژ. را در این مورد پذیرفته اند، هیچ صراحتی ندارد و باید با توجه به قواعد عام مدنی اهلیت را از دیگر موارد جدا کرد. عدم اهلیت باعث بطلان عقد، و قرارداد صغیر ممیز را غیر نافذ می کند. اگر اهلیت وجود نداشته باشد اصلاً عقدی تشکیل نشده و شخص را از دور مسئولین خارج می کند و در مقابل همه قابل استناد است. و اما در مورد ضامن عدم اهلیت مضمون عنه می تواند یکی از موارد منفسخ شدن مسئولیت او باشد حال هر چند که نظرات مختلفی ارائه می شود که احوالات شخصی مضمون عنه که او را از دور مسئولین خارج می کند شامل ضامن او نمی شود در صورتی که مسئولیت ضامن یک مسئولیت تبعی است و عقدی که او انجام داده صحیح است، پس عقد ضامن صحیح ولی به واسطه مشکل دیگری که مربوط به اراده و شرایط او نیست عقد او هم منفسخ می شود. ماده ۶۸۷ قانون مدنی هم که ضمانت از محجور و میت را پذیرفته، نمی تواند استنادی باشد بر اینکه مسئولیت ضامن، همچنان بعد از کشف بطلان پا بر جا باشد. زیرا ضامن با آگاهی از محجوریت و مرگ مضمون عنه، ضامن می شود، اما موارد مورد اشاره ما در صورت عدم آگاهی ضامن از محجوریت مضمون عنه است و از ظاهر ماده این طور بر می آید که فقط در مقام بیان این نکته بوده است که می شود از میت و محجور هم ضمانت کرد و به این معنا نیست که میت و محجور مسئولیتی داشته و بعد از مرگ مسئولیتی ندارد، اما ضامن او همچنان ضامن است. طبق ماده ۲ ک. ژ. در قرارداد دوم، شخصی که مطابق حقوق ملی اش فاقد اهلیت باشد، اگر سند را در کشوری امضا کند که برابر مقررات آن کشور واجد اهلیت است، تعهد او معتبر تلقی می شود، حقوق ایران هم در ماده ۳۰۵ قانون تجارت همین موضع را در مورد شرایط اساسی برات انتخاب کرده است. اشخاص حقوقی هم با توجه به مقررات متبوع خود و اساسنامه حق صدور سند تجاری را دارند و در این موارد قانون محل صدور بر قانون محل متبوع شخص صادرکننده در صورت تعارض ارجح است؛

آخرین استثنا ایراد تحصیل مجرمانه سند تجاری (اختلافی) است. اصل استقلال امضائات که نتیجه منطقی وصف تجریدی اسناد تجاری است و مطابق آن هر امضا تعهد مجردی را در عالم حقوق به وجود می آورد. وصف تنجیزی؛ وصف شکلی؛ وصف عمل به ظاهر؛ وصف تجاری بودن تعهدات براتی. (مسعودی، بی تا)

بخش هفتم: اقسام اسناد تجاری

این مبحث به طور کلی اسناد را توضیح می دهد و از کلی ترین تقسیم بندی اسناد شروع می شود تا ریزترین این تقسیم بندی؛ که در ذیل می پردازیم.

بند اول: مفهوم سند مدنی

سند در لغت چیزی است که بدان اعتماد کنند و در اصطلاح حقوقی وسیله ای که به منظور اثبات عمل یا قرارداد و یا تعهدی به کار می رود. (عرفانی، ۱۳۸۸) نوشته را علی القاعده در صورتی می توان به مفهوم اصطلاحی سند دانست که از جمله دارای امضا، اثر انگشت یا مهر شخصی باشد، که سند به او نسبت داده شده است. (کاتوزیان، ۱۳۹۰) ماده ۱۲۸۴ قانون مدنی سند را چنین تعریف می نماید: «عبارت است از هر نوشته که در مقام دعوی یا دفاع قابل استناد باشد.» و ماده ۱۲۸۶ قانون مدنی را از نظر اعتبار به دو نوع رسمی و عادی تقسیم می کند. سند رسمی نوشته ای است که در اداره ثبت اسناد و املاک کشور یا دفاتر اسناد رسمی یا در نزد سایر مأمورین رسمی در حدود صلاحیت آن ها و بر طبق مقررات قانونی تنظیم شده باشد. (ماده ۱۲۸۷ قانون مدنی) سند عادی به سندی اطلاق می شود که یکی از شرایط فوق را نداشته باشد اعم از اینکه توسط مأمور تنظیم نشده، یا توسط مأمور و بدون رعایت قانون، تنظیم شده باشد. به همین لحاظ ماده ۱۲۸۹ قانون مدنی در مورد اسناد عادی مقرر می دارد: «غیر از اسناد مذکور در ماده ۱۲۸۷ قانون مدنی سایر اسناد، عادی است.» و تفاوت این دو سند عبارت است از اینکه اسناد عادی اعتبار و قدرت اجرایی اسناد رسمی را ندارند. زیرا اولاً در برابر اسناد مذکور، بر خلاف اسناد رسمی، انکار و تردید شنیده می شود و بار اصالت سند در چنین موردی بر عهده ابراز

کننده سند است. (رجوع به ماده ۲۱۶ تا ۲۱۸ قانون آئین دادرسی مدنی) ثانیاً بر فرض اصالت اثبات سند، شخصی که سند علیه او ابراز شده می‌تواند صحت مندرجات آن را انکار نماید، چرا که امکان دارد سند فی نفسه صحیح ولی مندرجات آن باطل باشد. بنابراین باز اعتبار سند قابل تردید است. در چنین موردی بار اثبات بطلان مندرجات سند، خلاف مورد بالا، بر عهده شخصی است که سند علیه او ارائه شده است. ثالثاً سند عادی همواره درباره طرفین و قائم مقام آن‌ها اعتبار دارد. قسمت اخیر ماده ۱۳۰۵ قانون مدنی مشعر است بر اینکه در اسناد عادی تاریخ فقط درباره اشخاصی که شرکت در تنظیم آن‌ها داشته و ورثه آنان و کسی که به نفع او وصیت شده معتبر است. (اخلاقی، ۱۳۸۲)

بند دوم: انواع سند عادی

اسناد عادی خود بر دو نوع هستند: اسناد تجاری و اسناد غیر تجاری. تفاوت سند تجاری با غیر تجاری در این است که سند تجاری به معنی خاص در ید دارنده ظهور در اشتغال ذمه صادر کننده دارد و اثبات خلاف آن به عهده مدعی علیه است. البته چون هر دو سند جزء اسناد عادی هستند، بنابراین اظهار انکار و تردید و ادعای جعل نسبت به هر دو خلاف اسناد رسمی مسموع است. (بهرامی، ۱۳۸۲)

بخش هشتم: ماهیت اسناد تجاری

الف: ماهیت برات از دیدگاه حقوق تجارت: قبل از اینکه راجع به ماهیت برات از نقطه نظر حقوق تجارت پردازیم، لازم است دو نظریه را در حقوق تجارت بررسی کنیم: نظریه شخصی: حقوق تجارت حقوقی است که در روابط بین تجار حاکم است و بیشتر یک نوع حقوق صنفی محسوب است و هیچ گونه معامله‌ای تجاری محسوب نمی‌شود، مگر آن که به وسیله تجار صورت گیرد. نظریه موضوعی: طبق این نظر اساس حقوق تجارت بر روی معاملات تجاری استوار است و هر شخص که معاملات تجاری را انجام دهد باید تابع مقررات و اصول حقوق تجارت باشد. در مورد اول شخص معامله کننده مورد نظر است. شخص تاجر و شغل تجارت مورد بحث قرار می‌گیرد. در صورتی که در طریق دوم عمل

معامله کننده مورد نظر است و اعمال تجاری دارای اهمیت می باشد. البته به نظر می رسد که سیستم حقوق تجارت ایران در مورد برات در بند ۸ ماده ۲ مقرر می دارد: «مقررات برواتی اعم از اینکه بین تاجر یا غیر تاجر باشد...» این جا از نظریه موضوعی تبعیت کرده و برات را عمل تجاری ذاتی دانسته ولی در مورد سفته و چک قانونگذار آن را جزء اعمال تجاری موضوعی قرار نداده و سفته و چک جزء اعمال تجاری تبعی ولی برات جزء اعمال تجاری موضوعی است.

ب: ماهیت سفته و چک: سفته و چک از اعمال تجاری تبعی هستند. در آغاز درباره این که آیا صدور سفته و معاملات مربوط به آن ها عمل تجاری است یا خیر توضیح می دهیم؛ زیرا بند ۸ ماده ۲ قانون تجارت معاملات برواتی را اعم از اینکه بین تاجر یا غیر تاجر باشد تجاری می داند. طبق ماده ۳۰۹ قانون تجارت نیز تمام مقررات راجع به بروات تجاری در مورد سفته نیز لازم الرعایه است. در مورد چک صراحتاً بیان شده ذاتاً عمل تجاری نیست، ولی در مورد سفته دو نظر وجود دارد: عده ای معتقدند کلمه معاملات برواتی شامل سفته و برات می شود و سفته را حتی اگر از طرف غیر تاجر نیز صادر شده باشد، عمل تجارتی ذاتی می دانند و می گویند قانونگذار اگر می خواست سفته شامل آن نباشد مانند چک بیان می نمود. ولی عده ای دیگر آن را فقط مشمول معاملات برواتی می دانند و چون در بند ۸ ماده ۲ ذکری از سفته به عمل نیامده، معاملات مربوط به سفته را اگر بین تاجر انجام گرفته باشد، تجاری نمی دانند. اکثریت دادگاه های ایران معاملات مربوط به سفته را اگر بین غیر تاجر انجام گرفته باشد، تجاری نمی دانند و آن را اگر توسط تاجر و برای امور بازرگانی باشد جزء اعمال تجاری تبعی می دانند. اما در مورد قرارداد تجاری باید گفت چون سفته جزء اسناد تجاری محسوب می شود، و چون تعهد ناشی از یک سند تجاری علی الاصول تعهد تجاری است، پس سند تجاری یک قرارداد تجاری است هر چند که تعهد قبلی بر مبنای مدنی باشد. پس سفته یک قرارداد تجاری است و ممکن است جزء اعمال تجاری تبعی باشد. اما در مورد چک، قانونگذار در ماده ۳۱۴ قانون تجارت بیان می دارد که «صدور چک ولو اینکه از محلی به محل دیگر باشد ذاتاً عمل تجاری محسوب نیست،

لیکن مقررات این قانون از ضمانت صادرکننده و ظهرونی‌ها و اعتراض و اقامه دعوی و ضمان و مفقود شدن راجع به بروات شامل چک نیز خواهد بود.» (فکری، ۱۳۹۱)

بخش نهم: قلمرو اسناد تجاری

در حقوق مدنی سند طریقت دارد به این معنی که سند وسیله و طریقی است که از مجرای آن می‌توان به عقد یا قراردادی که سند برای اثبات آن به وجود آمده پی برد. پس سند در حقوق مدنی چیزی جز انعکاس عقود در معاملات نیست. در حقوق بازرگانی سند موضوعیت دارد نه طریقت. یعنی سند فی نفسه و ذاته و بدون ارتباط و توجه به معامله یا قرارداد که از آن ناشی گردیده است دارای ارزش و اعتبار است. البته شایان ذکر است که معاملات این اسناد الزاماً متوقف بر وجود معامله اولیه یا قرارداد پایه بین اشخاص نیست بلکه ممکن است به انگیزه دادن قرض، هبه، کمک مالی و غیره صادر و در اختیار متب‌ قرار گرفته باشد. (نیک‌فرجام، ۱۳۸۳) در حقوق تجارت از سند آنچنانکه در قلمرو حقوق مدنی گفته شده تعریفی نشده، هر چند تعریف مذکور در ماده ۱۲۸۴ قانون مدنی شامل اسناد تجاری نیز هست و باید هم باشد، زیرا فرض مسئله این است که سند در قلمرو حقوق تجارت موضوعیت دارد پس وقتی سند در قلمرو حقوق مدنی که طریقت دارد برای اثبات دعوی مفید می‌باشد، به طریق اولی سند در حوزه ای که موضوعیت دارد باید دارای چنین فایده ای باشد. به این موضوعیت یافتن اسناد تجاری وصف تجریدی گفته می‌شود.

بخش دهم: مزایای اسناد تجاری

اسناد تجاری دارای مزایای منحصری می‌باشند که عبارتند از:

- مسئولیت تضامنی مسئولان اسناد تجاری: قانونگذار در ماده ۲۴۹ قانون تجارت نیز مسئولیت امضا کنندگان اسناد تجارتی را صراحتاً تضامنی دانسته است. دارنده سند می‌تواند به هر یک از مسئولین مراجعه نماید و در صورت عدم دریافت مختار است که همگی یا یکی از آنها یا چند نفر را خوانده دعوی قرار دهد که این خود مزیت بزرگی است که

قانونگذار برای صاحب این اسناد شناخته است. قرار تامین خواسته: صاحب برات یا سفته یا چک می تواند به محض تقدیم دادخواست و قبل از شروع رسیدگی تقاضای توقیف اموال بدهکار را بنماید و دادگاه طبق درخواست وی به اندازه آن چه که مورد تقاضای اوست قرار تامین صادر کند تا اگر حکم به نفع او صادر شد بتواند حق خود را استفاده کند. البته با توجه به اهمیتی که قانون برای اسناد تجاری قائل شده در ماده ۲۹۲ قانون تجارت بیان می نماید: «پس از اقامه دعوی محکمه مکلف است به مجرد تقاضای دارنده براتی که به علت عدم تادیه اعتراض شده است معادل وجه برات را از اموال مدعی علیه به عنوان تامین توقیف نماید.» که این مورد راجع به سفته و چک نیز اجرا می شود. حتی پرداخت خسارت احتمالی نیز برای دارندگان این گونه اسناد پیش بینی نشده است. (فکری، ۱۳۹۱)

قابلیت نقل و انتقال: امور بازرگانی (دیون و مطالبات) توسط این اسناد از طرفین به سادگی نقل و انتقال صورت می گیرد.

- وسیله اعتبار هستند: معاملات بازرگانان اصولاً بر مبنای اعتبار است. چون تجار همیشه پول نقد جهت معامله در اختیار ندارند.

- به جای وجه نقد مصرف می شود: این اسناد بهترین وسیله برای انتقال وجوه هستند.

- ایجاد مشاغلی نظیر صرافی و بانکداری می کند: معاملات برواتی (شغل های خرید و فروش سفته، برات، چک) یکی از فایده های اسناد بازرگانی محسوب می شوند که خود باعث تسهیل در وصول طلب یا بدهی بازرگانان می گردد و سرمایه آن ها را حفظ می نمایند. (فکری، ۱۳۹۱)

بخش یازدهم: فرق مسئولیت صادرکنندگان، در اسناد تجاری، در لایحه قدیم

در اسناد تجاری برخی از این متعهدان در زمان ایجاد سند مشخص می شوند و برخی بعد از صدور. صادرکننده جزء مواردی است که در زمان صدور مشخص می شود. در

خصوص مسئولیت صادرکننده تفاوت هایی بین اسناد وجود دارد. بین برات از یک طرف و سفته و چک از طرف دیگر سه تفاوت وجود دارد. تفاوت اول این است که از نظر منطقی و عقلانی و به طور معمول هنگامی برات دهنده اقدام به صدور برات می نماید که حداقل معادل مبلغ سند از براتگیر طلبکار باشد. بدین سبب بدهکار اصلی، براتگیری است که برات را قبول کرده است. هنگام سررسید دارنده برات باید به براتگیر مراجعه کند و وجه سند را از او مطالبه نماید. در مورد سفته و چک مدیون واقعی و اصلی سند، صادرکننده سفته و چک می باشد. در مورد چک مکانیسم عمل بدین نحو است که محال علیه بالا صاله مدیون سند محسوب می شود، ولی نامبرده به دستور صادرکننده اقدام به پرداخت وجه چک می کند و به تعبیر دقیق تر محال علیه، از وجوهی که صادرکننده نزد او به ودیعه گذاشته، مبلغ چک را پرداخت می نماید. درباره تفاوت دوم باید بگوییم که صادرکننده سفته و چک فقط مسئولیت پرداخت را بر عهده دارند در حالی که برات دهنده دو نوع مسئولیت را عهده دار است یا به عبارتی دیگر، ضامن دو چیز است: یکی قبول برات و دیگری تأدیه وجه آن در سررسید. تا زمانی که براتگیر برات را قبول نکرده می توان گفت که سند ناقص است، چنین سندی به راحتی نقد نمی شود پس باید در اولین فرصت ممکن نسبت به اخذ قبولی اقدام کند. (فخاری، ۱۳۷۵) تفاوت سوم صادر کننده سفته و چک با برات در این است که با اینکه در برات مسئول اصلی براتگیر است اما وقتی که دارنده وظیفه خود را در اسناد تجاری انجام می دهد به مانند ظهر نویس مسئولیت دارد در ماده ۲۴۷ و ۲۹۰ قانون تجارت اگر دارنده ظرف یکسال قبولی براتگیر را نگیرد، صادرکننده ای که وجه برات را به براتگیر معرفی شده رسانده و همچنین بعد از قبولی براتگیر اگر ظرف مهلت مقرر (یک و دو سال) اقامه دعوی نکند، دعوی او در صورتی که صادر کننده ثابت کند که محل را به براتگیر رسانده علیه صادر کننده قابل پذیرش نیست. ولی صادر کننده سفته و چک همیشه مسئول اصلی هستند. البته در یک مورد در چک هم امکان دارد صادر کننده مسئول نباشد که توضیح آن در قسمت های مربوط آمده است. مسئولیت صادر کننده چک با صادر کنندگان دیگر اسناد متفاوت نیست، اما ضمانت اجراهای عدم پرداخت مبلغ، علیه او سنگین تر و متنوع تر است.

قانونگذار علاوه بر ضمانت اجراهای مدنی، ضمانت اجرای اجرایی هم طبق ماده ۲ قانون صدور چک برای صادرکننده قائل شده است. ماده ۲ قانون صدور چک مقرر می دارد: «چک های صادره عهده بانک هایی که طبق قوانین ایران در داخل کشور دایر شده یا می شوند همچنین شعب آن ها در خارج از کشور در حکم اسناد لازم الاجرا است و دارنده چک در صورت مراجعه به بانک و عدم دریافت تمام یا قسمتی از وجه آن به علت نبودن محل و یا به هر علت دیگری که منتهی به برگشت چک و عدم پرداخت گردد می تواند طبق قوانین و آیین نامه های مربوط به اجرای اسناد رسمی وجه چک یا باقیمانده آن را از صادر کننده وصول نماید. برای صدور اجرائیه دارنده چک باید عین چک و گواهی نامه مذکور در ماده ۳ و یا گواهی نامه مندرج در ماده ۴ را به اجرای ثبت اسناد محل تسلیم نماید.» چون این نوع مسئولیت فقط علیه صادرکننده چک است بنابراین مهلت های که در قانون در نظر گرفته شده برای رجوع شامل او نمی شود و او، چه دارنده، مسئولیت خود را انجام دهد و چه ندهد در هر حال مسئول است. حال سؤال در این است که، تا چه مدت دارنده می تواند از این امتیاز استفاده کند که در این زمینه قانون ساکت است. آیا بعد از شمول مرور زمان اسناد تجاری این امتیاز هم شامل مرور زمان است؟

بخش دوازدهم: مسئولیت صادرکنندگان اسناد تجاری (تعدد صادرکننده)

صدور سند تجاری اکثراً توسط شخص واحدی انجام می گیرد لیکن در برخی از موارد ممکن است اشخاص متعددی مجتمعاً اقدام به صدور سند تجاری واحد بنمایند. در این حالت سؤال اساسی که مطرح می گردد چگونگی مسئولیت آنهاست. آیا هریک مسئول پرداخت تمام وجه مندرج در سند به نحو تضامنی هستند و یا صادرکنندگان متعدد مجتمعاً مسئولیت پرداخت را دارند و دارنده می تواند به نسبت سهم هر کدام به آنها مراجعه کند؟ در مورد این مطلب بین حقوقدانان اختلاف نظرهای جدی می باشد که به بیان دیدگاه ها خواهیم پرداخت:

بند اول: مسئولیت تضامنی

برخی از مؤلفین و اساتید با متفاوت دانستن رویه محاکم در ایران راجع به نوع مسئولیت صادرکنندگان متعدد، بدون اشاره به مواد و استنادات قانونی، به صراحت مسئولیت صادرکنندگان متعدد سند تجاری را تضامنی دانسته اند؛ و دلیل ایشان هم اصل تضامنی بودن مسئولیت متعهدان سند تجاری است. (ستوده تهرانی و صفری، ۱۳۷۳) عده ای از علماء حقوق براین عقیده اند که مسئولیت صادرکنندگان متعدد تضامنی است و اهم و دلایل آنان چنین است:

الف) مطابق مواد ۲۴۹، ۴۰۲ و ۴۰۳ قانون تجارت اصل مسئولیت تضامنی یکی از اصول حاکم در قانون تجارت است که مقنن به کرات از آن نام می برد. (افتخاری و مرتضوی، ۱۳۹۲)

ب) ماده ۱۴۳ قانون تجارت در مسئولیت مدیران که اقدام آنان موجب ورشکستگی شرکت گردد به نحو تضامنی به پرداخت دیون ملزم می گردان. یعنی مسئولیت تضامنی را مورد پذیرش قرار داده است. (مرتضوی، ۱۳۹۲)

ج) مفرد به کاربردن صادرکننده در ماده ۲۴۹ قانون تجارت توسط مقنن از باب غلبه است که عموماً در صدور اسناد صادرکننده یک نفر می باشد و به منظور رفع شبهه و اینکه عموماً ظهرنویس ها چند نفرند مقنن ظهرنویس را به صورت جمع بکاربرده است تا مانع از تصور نادرست به مسئولیت نسبی ظهرنویسان متعدد گردد.

بند دوم: مسئولیت نسبی

عده ای از اندیشمندان بر این نظرند که مسئولیت صادرکنندگان متعدد نسبی است و اهم دلایل آنان چنین است:

الف) مسئولیت تضامنی خلاف قاعده است و در مواردی اعمال می گردد که در قانون با قرارداد طرفین به آن استناد شده باشد و قانون تجارت در این خصوص اصل عامی پیش

بینی نکرده است. لذا در حقوق تجارت نیز مانند حقوق مدنی اصل بر مسئولیت غیرتضامنی است. (اسکینی، ۱۳۹۳؛ دمرچیلی، ۱۳۹۱) لذا باید گفت چه در حقوق تجارت و چه در حقوق مدنی اصل بر مسئولیت غیرتضامنی است. مگر اینکه به موجب قانون یا قرارداد به مسئولیت تضامنی تصریح شود. برای همین است که چنانچه صادرکنندگان متعددی سندتجاری واحدی را خلق کنند مسئولیت هریک به نسبت سهم خود است و در این حالت به طور تساوی دارای مسئولیت خواهند بود، مگر ترتیب دیگری مقرر شده باشد. (بهرامی، ۱۳۸۳)

ب) در مورد استناد به ماده‌ی ۱۹۳ قانون تجارت باید گفت: «این ماده در مقام بیان حالتی است که بعد از انحلال یا ورشکستگی معلوم شود دارایی شرکت برای تأدیه‌ی دیون شرکت کافی نیست.» (دمرچیلی و دیگران، ۱۳۹۱)

لذا موضوع مربوط به بعد از انحلال یا ورشکستگی شرکت و عدم کفایت دارایی آن برای تأدیه‌ی دیون است نه مسأله‌ی اسناد تجاری و از طرف دیگر باید اذعان داشت که مطابق ماده ۴۰۳ قانون تجارت اصل بر مسئولیت غیرتضامنی است مگر اینکه در قانون یا قرارداد تصریح شود و ماده ۱۴۳ قانون تجارت یکی از موارد مصرح قانونی و استثنائاتی است که از آن نمی توان وحدت ملاک گرفت و حتی در مقابل می توان به ماده ۱۴۲ قانون اصلاح قانون تجارت که در تعیین مسئولیت، دادگاه حدود مسئولیت هریک از اشخاص را به نحو اشتراکی تعیین خواهد کرد، استناد نمود.

ج) «ماده ۲۴۹ قانون تجارت در جمع مسئولان متعدد و پیش بینی مسئولیت تضامنی از صادرکننده نام می برد و از صادرکنندگان سخنی به میان نمی آورد با اینکه در ذکر ظهرونیس ها کلمه‌ی جمع را بکار برده است. به عبارت دیگر با علم به مصداق در مقام بیان سکوت کرده است» لذا بیان اینکه قانون گذار صرفاً از باب غلبه کلمه‌ی صادرکننده را بکار برده است و برای رفع شبهه صرفاً ظهرونیس را به صورت جمع استفاده کرده، مخالف حکیم بودن قانونگذار می باشد.

د) اگر دو یا چند نفر صادرکننده سند باشند تنها یک سند صادر می‌شود و تمام دو یا چند امضا در حکم یک امضا است و لذا اگر نسبت به مسئولیت هریک در سند قید نشود آن‌ها به نسبت مساوی مسئول هستند زیرا در حقوق ما اصل نسبی بودن مسئولیت جمعی است. (فخاری و مرتضوی، ۱۳۹۲) بدین ترتیب اعتقاد به نسبی بودن مسئولیت صادرکنندگان متعدد مطابق قاعده است. باید بیان داشت هر کس به هر عنوان در سند تجاری تعهد سپارد مسئولیت تضامنی دارد، لذا در اسناد تجاری این عناوین هستند که اهمیت دارند نه افرادی که ذیل آن‌ها قرار می‌گیرند. لذا چنانچه دو نفر با هم یک سند تجاری را صادر کنند هریک به اندازه سهم خود مسئولیت دارند، لذا می‌توان نتیجه گرفت که مسئولیت تضامنی ناظر به عناوین است نه افراد. (محسنی، ۱۳۹۴) بنابراین اگر در اسناد تجاری دو یا چند شخص به اشتراک سفته، برات یا چک را صادر نمایند، آیا مسئولیت هر کدام نسبت به کل مبلغ مندرج در این اسناد، تضامنی است یا هر کدام نسبت به سهم معینی مسئولیت دارند؟ از اطلاق ماده ۶۴۷ قانون تجارت نمی‌توان حکم به تضامنی بودن مسئولیت هر صادرکننده نسبت به کل مبلغ مندرج در این اسناد نمود. لذا با توجه به عدم تصریح قانونگذار در این خصوص باید صادرکنندگان را به اشتراک مسئول دانست و حکم به تسهیم مسئولیت به نحو تساوی داد. (احمدی سجادی، ۱۳۸۱) چرا که در نظام حقوق ما، در مسئولیت جمعی، اصل مسئولیت نسبی یا مشترک است. (فخاری، ۱۳۸۷) پذیرش این اصل به معنای پذیرش اراده مفروض طرفین است، پرسش این است که اگر اراده ایجاد تعهد نمی‌کند، چگونه برای تعیین میزان تعهد به اراده توجه می‌شود؟ به گونه‌ای که اگر یکی از صادرکنندگان دو سوم و دیگری، یک سوم، مسئولیت را پذیرفته باشند به همان اراده ترتیب اثر داده می‌شود. لذا اراده ایجاد تعهد کرده و میزان آن را نیز تعیین می‌کند، بدون آن که اراده دارنده سند تجاری در میزان این مسئولیت دخیل باشد؛ مگر اینکه شرط شده باشد.

بحث و نتیجه گیری

بر اساس پژوهش انجام شده نتایج ذیل حاصل گردید و پیشنهاداتی مطرح می شود:

- صدور سند تجاری یک عمل حقوقی است. بطلان صدور سند تجاری از جانب صادرکننده فاقد اهلیت (و در نتیجه عدم ایجاد تعهد برای وی) مؤید این مدعاست.

- اثر مستقیم صدور سند تجاری، مسئولیت به پرداخت است.

- قبض سند تجاری توسط دارنده واجد اهلیت، شرط تحقق مسئولیت متعهد سند تجاری است؛ چرا که قبض گیرنده سند شرط تحقق عنوان دارنده بر وی و در نتیجه استقرار تعهد بر ذمه متعهد در برابر دارنده است.

- تعهد ناشی از صدور سند تجاری، واجد اوصافی است که سبب امتیاز تعهد تجاری بر تعهد مدنی شده است. از جمله مهم ترین این اوصاف می توان به وصف استقلال تعهد تجاری از تعهد مبنایی و در نتیجه اصل غیر قابل استناد بودن ایرادات اشاره نمود.

- مسئولیت صادرکنندگان متعدد اسناد تجاری نسبی است نه تضامنی؛ زیرا در حقوق ایران، اصل بر نسبی بودن مسئولیت جمعی است مگر به خلاف آن تصریح شده باشد. از طرفی قانون تجارت (قانون خاص) نسبت به این مسئله ساکت است و تصریحی ندارد و بدین جهت در این مورد باید به قواعد عام در حقوق مدنی رجوع کرد.

- در لایحه قدیم قانون تجارت به ویژگی ها و اوصاف اسناد تجاری اشاره نشده و به طور ضمنی آن ها را در بعضی مواد پذیرفته اما عدم توضیح و تبیین آن سبب شده که در قابلیت استناد، ذی نفع با مشکل مواجه شود. اما در لایحه جدید قانون تجارت به این شکل نمی باشد.

- در اسناد تجاری برای صادرکنندگان متعدد، قانون هیچ راه حلی برای مسئولیت صادرکنندگان با یکدیگر ندارد و قضات مجبور هستند که با توجه به دلایل انتخابی

خودشان یا رویه قضایی یکی از دو نوع مسئولیت نسبی یا تضامنی را انتخاب کنند در نتیجه ممکن است در پرونده‌های مشابه آرا متفاوتی نسبت به آنان صادر گردد.

بر اساس پژوهش انجام شده نتایج ذیل حاصل گردید:

- صدور سند تجاری یک عمل حقوقی است. بطلان صدور سند تجاری از جانب صادرکننده فاقد اهلیت (و در نتیجه عدم ایجاد تعهد برای وی) مؤید این مدعاست.

- اثر مستقیم صدور سند تجاری، مسئولیت به پرداخت است.

- قبض سند تجاری توسط دارنده واجد اهلیت، شرط تحقق مسئولیت متعهد سند تجاری است؛ چرا که قبض گیرنده سند شرط تحقق عنوان دارنده بر وی و در نتیجه استقرار تعهد بر ذمه متعهد در برابر دارنده است.

- تعهد ناشی از صدور سند تجاری، واجد اوصافی است که سبب امتیاز تعهد تجاری بر تعهد مدنی شده است. از جمله مهم‌ترین این اوصاف می‌توان به وصف استقلال تعهد تجاری از تعهد مبنایی و در نتیجه اصل غیرقابل استناد بودن ایرادات اشاره نمود.

- مسئولیت صادرکنندگان متعدد اسناد تجاری نسبی است نه تضامنی؛ زیرا در حقوق ایران، اصل بر نسبی بودن مسئولیت جمعی است مگر به خلاف آن تصریح شده باشد. از طرفی قانون تجارت (قانون خاص) نسبت به این مسئله ساکت است و تصریحی ندارد و بدین جهت در این مورد باید به قواعد عام در حقوق مدنی رجوع کرد.

- در لایحه قدیم قانون تجارت به ویژگی‌ها و اوصاف اسناد تجاری اشاره نشده و به طور ضمنی آن‌ها را در بعضی مواد پذیرفته اما عدم توضیح و تبیین آن سبب شده که در قابلیت استناد، ذی‌نفع با مشکل مواجه شود. اما در لایحه جدید قانون تجارت به این شکل نمی‌باشد.

-در اسناد تجاری برای صادرکنندگان متعدد، قانون هیچ راه حلی برای مسئولیت صادرکنندگان با یکدیگر ندارد و قضات مجبور هستند که با توجه به دلایل انتخابی خودشان یا رویه قضایی یکی از دو نوع مسئولیت نسبی یا تضامنی را انتخاب کنند در نتیجه ممکن است در پرونده های مشابه آرا متفاوتی نسبت به آنان صادر گردد.

-لایحه اصلاح قانون تجارت دستاورد جمعی از کارشناسان از جمله صاحب نظران و کارشناسان رشته های حقوق، اقتصاد، صاحبان صنایع و متخصصان عالی دستگاه های اجرایی بوده و به اهتمام وزارت بازرگانی در سال ۱۳۸۴ به مجموعه ای مدون تبدیل شده است. که کارگروهی متشکل از حقوقدانان و اقتصاددانان به مطالعه و بررسی ماده های قدیمی و افزودن ماده های جدید به قانون تجارت تلاش کرده اند. لذا باید اذعان داشت لایحه تجارت در رفع خلاء های قانونی موجود در قانون تجارت در باب اسناد تجاری و همچنین رفع ابهامات و اجمال های موجود در مواد مربوط به اسناد تجاری تا حدود زیادی مؤفق بوده است و توانسته است مشارالیه را در موارد زیادی مرتفع نماید. لیکن نواقصی در مواد مربوط به اسناد تجاری در لایحه تجارت وجود دارد که نیازمند اصلاح و بازنگری است لذا پیشنهاد می شود با توجه به اهمیت موضوع و به خاطر اینکه امروزه این مسئله مبتلا به بوده، وجود قانونی منجسم در مورد صادرکنندگان اسناد تجاری و مسئولیت آنها به عنوان قانون مسئولیت صادرکنندگان اسناد تجاری ضرورت دارد تا به طور صریح جبران خسارت ناشی از صدور اسناد تجاری را بیان نماید. با این همه، جای بسی تأمل و تدبر است، تا با فرهنگ سازی در جامعه به صورت:

۱- برگزاری همایش ها

۲- چاپ مقالات در روزنامه ها

۳- ایجاد و نشر کتب

۴- اطلاع رسانی از طریق رسانه های جمعی و ساخت فیلم و مستند، گامی در جهت بهبود افکار عمومی برداشته شود.

منابع و مأخذ

- ۱- احمدی سجادی، (۱۳۸۱)، سید علی، تضامن در اسناد تجاری، مجله مجتمع آموزش عالی قم، شماره چهاردهم، ۹۷.
- ۲- اخلاقی، بهروز، (۱۳۵۸)، بحثی پیرامون مفهوم اسناد تجاری، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، شماره بیست و یکم، ۲۲.
- ۳- اخلاقی، بهروز، (۱۳۸۲)، بحثی پیرامون اسناد تجاری، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، تهران، شماره بیست و یکم، ۳۲.
- ۴- افتخاری، جواد، (۱۳۸۰)، اسناد تجاری، بانکی، خزانه و اوراق قرضه و اسناد حمل و نقل، تهران، انتشارات ققنوس.
- ۵- اسکینی، ربیعا، (۱۳۹۳)، اسکینی، ربیعا، حقوق تجارت «برات، سفته، قبض انبار، اسناد در وجه حامل و چک»، چاپ نوزدهم، تهران، سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها.
- ۶- بهرامی، بهرام، (۱۳۸۲)، حقوق تجارت کاربردی، چاپ اول، تهران، انتشارات نگاه بینه.
- ۷- بهرامی، بهرام، (۱۳۸۳)، حقوق تجارت کاربردی، چاپ اول، تهران، نگاه بینه-بهنامی.
- ۸- دمرچیلی، محمد، حاتمی، علی، قرائی، محسن، (۱۳۹۱)، قانون تجارت در نظم حقوقی کنونی، چاپ شانزدهم، تهران، دادستان.
- ۹- ستوده تهرانی، حسن؛ صفری، محسن، (۱۳۹۸)، حقوق تجارت: اسناد تجاری، برات، چک، سفته، قبض انبار، اوراق بهادار، بورس، جلد سوم، چاپ بیست و چهارم، تهران، نشر دادگستر.

۱۰- عرفانی، محمود، (۱۳۸۸)، حقوق تجارت، جلد سوم، چاپ سوم، تهران، انتشارات جنگل.

۱۱- فخاری، امیرحسین، (۱۳۸۷)، اندیشه‌ی حقوقی سه، حقوق تجارت، چاپ اول، تهران، انتشارات مجد.

۱۲- فخاری، امیرحسین، (۱۳۷۵)، مسئولیت امضاکنندگان اسناد تجاری، مجله تحقیقات دانشگاه شهید بهشتی، شماره شانزدهم و هفدهم، (۶۴-۷۳).

۱۳- فکری، بهاره، (۱۳۹۱)، بررسی اسناد تجاری در حقوق تجارت ایران، وبلاگ حقوقی عدالت.

۱۴- محسنی، سعید، جزوه‌ی درسی حقوق تجارت سه، دانشگاه فردوسی، نیم سال اول تحصیلی، (۱۳۹۴)، نوشته شده توسط انتخاب المودن، سید احمد مرتضوی، عبدالحمید (۱۳۹۲)، قواعد عمومی اسناد تجاری، چاپ اول، تهران، شرکت سهامی انتشار.

۱۵- کاتوزیان، ناصر، (۱۳۹۰)، قانون مدنی در نظم حقوقی کنونی، چاپ بیست و نهم، تهران، میزان.

۱۶- کریم‌نژاد، اویس، (۱۳۹۱)، اصول حاکم بر اسناد تجاری، راه وکالت، سال چهارم، شماره هفتم، ۹۶.

۱۷- مسعودی، بابک، بی‌تا، اصول حاکم بر اسناد تجاری، قانون و کالا، ۱۰۱.

۱۸- نیک فرجام، کمال، (۱۳۸۳)، معامله اسناد تجاری و تبدیل تعهد، دیدگاه‌های حقوق قضایی، شماره سی و دو و سی و سه، ۱۱۶-۱۳۸.

پژوهش‌های حقوقی

Academia.edu
California San Francisco

TPBIN.com
Sponsored And Indexed

CiteFactor
Academic Journals

مجله‌های ایران
Symposia

REF.IR

Directory of Research
Journals Indexing

DRJI

Sponsored and Indexed by
CIVILICA
We Respect the Science

CONF PAPER

ESJJI
www.ESJJI.org

ICI WORLD OF
JOURNALS

باهمایش

Bahamayesh.com
پخش مستقیم رسمی
همایش‌های کشور

sciencealert

easyPapers
Scientific Research Services

CONF

INDEX COPERNICUS
INTERNATIONAL

کنفرانس‌یاب

www.conferenceyab.ir

SID

تقویت رزومه

داوطلبان آزمون دکتری

اساتید دانشگاه، قضات، وکلا

دبیرخانه: تهران، میدان انقلاب،
خیابان اردیبهشت، پلاک ۱۹۲
واحد پذیرش مقالات:

۵۲۶ و ۶۶۹۷۹۵۱۹ - ۲۱

واحد صدور گواهی نامه:
۴۴۴۱۷۶۴ و ۲۱ - ۸۴

مشاور و راهنمای ارسال مقالات:
۰۹۱۹۶۷۴۸۶۲۵ - ۰۹۱۰۶۳۶۰۰۲

www.Ghanonyar.ir www.Olomensani.ir

موسسه قانون یار

با همکاری مراکز علمی و دانشگاه‌های داخلی و خارج از کشور همچون
مرکز اطلاعات علمی جهاد دانشگاهی و نمایه مقالات در سایت sid.ir
(دانشگاه بین المللی رهنورد/بلخ/افغانستان)
(موسسه بین المللی iCi world of journals/ورشو/لهستان)
(انجمن علمی بین المللی citefactor/citefactor/آریزونا)
برگزار می‌کند:

همایش ملی مطالعات حقوقی، علوم قضایی پژوهش‌های اجتماعی

۱۳ خرداد ۱۴۰۰ - تهران

محورها و همایش:

- * مقالات در گرایش‌های حقوق خصوصی، حقوق جزا
- حقوق عمومی، حقوق بین الملل، حقوق قضایی، فقهی و ...
- * مقالات در گرایش‌های علوم ثبتی و علوم اقتصادی و بانکی
- * مقالات در گرایش‌ها و موضوعات علوم اجتماعی و علوم تربیتی

روش‌های ارسال مقالات به همایش:

- * ارسال فایل Word مقاله (به همراه شماره تماس) به ایمیل Phdsara@yahoo.com
- * ارسال فایل Word مقاله به واتس آپ یا تگرام شماره ۰۹۱۰۰۶۳۶۰۰۲

به ده مقاله برتر و برگزیده همایش، ده کتابچه به همراه تقدیرنامه مخصوص اعطا می‌گردد.
به مقالات ارسالی و پذیرفته شده پژوهشگران، گواهی نامه معتبر اعطا می‌گردد.
تمامی مقالات همایش در پایگاه‌ها و سایت‌های ملی و بین‌المللی نمایه و درج می‌گردد.
داوطلبان مقالات حداکثر سه روز می‌باشد و گواهی نامه در کمتر از یک هفته صادر می‌شود.

همایش مطالعات حقوقی، علوم قضایی و پژوهش‌های اجتماعی - موسسه قانون یار - دانشگاه رهنورد (افغانستان) - جهاد دانشگاهی - سال ۱۴۰۰